

УДК 159.923

Наталія Вінник

ORCID iD 0000-0002-2593-2088

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший викладач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Інституту людини, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, 04053 Київ, Україна, n.vinnyk@kubg.edu.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК УМОВИ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

В статті подано теоретичний аналіз феномену «особистісна зрілість». Представлено методикою діагностування та емпіричні результати дослідження. Емпіричне дослідження проводилося за авторською методикою Н. Вінник. Для цього був модифікований і апробований опитувальник особистісної зрілості Ю. Гільбуха. Методика складається з п'яти шкал: мотивація досягнень, ставлення до свого «Я» («Я»-концепція), почуття громадянського обов'язку, життєва установка, здатність до психологічної близькості з іншою людиною. Констатовано, що, хоча більшість студентів мають задовільний рівень особистісної зрілості, кількісний аналіз за окремими шкалами виявив значні недоліки. Означено, що особистісна зрілість студентів взаємопов'язана з їх професійною самореалізацією.

Ключові слова: особистісна зрілість; професійна самореалізація; самовизначення; самопізнання; саморозуміння.

Вступ. Особистісна зрілість формується протягом всього життя людини та має психологічні особливості в кожному віковому періоді. Сенситивним періодом у формуванні особистісної зрілості, на нашу думку, є період юності, оскільки в цьому віці самосвідомість має найпотужніші психологічні резерви та можливості для розвитку. Таким чином, актуальність дослідження проблеми розвитку особистісної зрілості студентства та виявлення факторів впливу на цей процес, що виступає провідним фактором актуалізації тенденцій професійної самореалізації як вікової характеристики внутрішнього світу юнаків, не викликає сумнівів.

Мета статті – обґрунтування положення про те, що особистісна зрілість студентів є однією з основних умов їх успішної професійної самореалізації.

Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що особливості формування особистісної зрілості в юнацькому віці та взаємозв'язок компонентів цього феномену з

професійним самовизначенням розглядалися в працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Зокрема, про особистісну зрілість як один із структурних компонентів зрілої людини наголошено в роботах Ю. Гільбуха, Г. Олпорт та ін. При цьому враховується, що особистісна зрілість включає такі важливі якості особистості, як: відповідальність (К. Клімов, Ж. Піаже, Дж. Роттер, М. Савчин та ін.); самостійність (Є. Головаха, В. Слободчиков та ін.); самоствердження (К. Абульханова-Славська, Б. Ломов, О. Леонтьєв, А. Петровський, С. Рубінштейн та ін.). Настійна необхідність становлення особистісної зрілості в ранньому юнацькому віці та взаємозв'язок компонентів цього феномену з професійним самовизначенням розглядалися в працях І. Булах, Ю. Гільбуха, Г. Костюка, Л. Овсянецької, О. Маслоу, О. Сергеєнкової, О. Столярчук, Б. Федоришина, О. Штепи та інших авторів.

Важливо підкреслити, що в тлумаченні усіх авторів зріла особистість є людиною творчою, цілісною, з активною соціальною позицією,

просоціальною, конструктивною, гармонійною, моральною.

Сучасний науковий психологічний довідник зрілість визначає як досягнутий високий рівень розвитку біологічних, фізіологічних, інтелектуальних, вольових, емоційних та моральних параметрів людини (Дьяченко, Кандибович, 2001, с. 130).

Слід зазначити, що в протизагу психологічній зрілості, яка забезпечує аналіз та усвідомлення подій і явищ життя, особистісна зрілість характеризується якісно новим утворенням – здатністю до самопізнання, саморозуміння та самореалізації.

Л. Овсянецька (2001) виділила такі психологічні риси зрілої особистості у сучасному її сприйнятті: розвинена Я-концепція; сформована смислопошукова і ціннісносмилова сфера життя; розвинений соціальний інтелект, максимально повна адаптація до життя; вміння приймати рішення, нести відповідальність за власні вчинки; здатність до самоаналізу, вміння долати життєві кризи; прагнення до самоактуалізації, до якомога повнішої самореалізації власних здібностей; наявність творчого потенціалу; наявність таких рис, як чесність, моральність, емпатія, активне, творче ставлення до власного буття, самопізнання, відкритість до свіду, сформований світогляд (с. 109).

Автор монографії про особистісну зрілість О. Штепа (2008), який розробив детальну структуру особистісної зрілості, особливу увагу приділив соціальній, громадянській, трудовій та духовній зрілості. Він зазначає, що «соціальна зрілість – соціальний критерій переходу від дитячої до дорослої стадії онтогенезу; громадянська зрілість характеризується високо свідомим ставленням людини до своїх обов'язків як члена громадянського суспільства; трудова (професійна) зрілість характеризується високим рівнем реалізації людини у професійній сфері, набутті професійної компетентності» (с. 111).

Нам імпонує думка автора про духовну зрілість, найвищу ланку розвитку людини, якій притаманні усталені моральні переконання особи, демократизм у спілкуванні, відкритість, доброзичливість, уміння працювати з людьми, порядність, потреба жити інтересами та потребами інших людей, здатність до спільної роботи, висока культура дискусії, повага людської гідності, погляд на людину, як на істоту, яка пов'язана не лише з матеріальним світом,

а й з духовним, повага до суб'єктивних містичних і релігійних переживань навколишніх, формування внутрішнього джерела людської індивідуальності зі здатністю пізнання себе та інших людей за допомогою розкриття свого Я з метою встановлення зв'язків зі світом (Штепа, 2008).

Таким чином, особистісна зрілість являє собою динамічний процес опанування нових цінностей, здійснення відповідальних виборів, безумовне прийняття інших людей, об'єктивне усвідомлення нормативно-ціннісного образу самого себе, здатність рефлексувати особистісні якості, власні вчинки та здатність до морального самоконтролю взаємодій (спілкування, взаємин, поведінки).

Оскільки все вище означене доказово обґрунтовує динамічність особистісної зрілості, то активізація становлення особистісної зрілості потребує її емпіричного дослідження.

Емпіричне дослідження проводилося за авторською методикою Н. Вінник. Для цього був модифікований та апробований опитувальник особистісної зрілості Ю. Гільбуха, який дозволив отримати дані за такими шкалами.

1. Мотивація досягнень. Дана шкала діагностує загальну спрямованість діяльності індивіда на значущі життєві цілі, прагнення до максимально повної самореалізації, самостійність, ініціативність, прагнення до лідерства, до досягнення високих результатів праці тощо.

2. Ставлення до свого «Я» («Я»-концепція). Ця шкала оцінює особистість людини за такими характеристиками зрілості, як впевненість в своїх можливостях, задоволеність своїми здібностями, темпераментом і характером, своїми знаннями, вміннями і навичками.

3. Почуття громадянського обов'язку. З цим поняттям пов'язані такі якості, як патріотизм, інтерес до суспільно-політичного життя, почуття професійної відповідальності, потреба в спілкуванні, колективізм.

4. Життєва установка. У цей вельми умовний термін вкладають такі узагальнені якості, як розуміння відносності всього суцього, перевагу інтелекту над почуттям, емоційну врівноваженість тощо.

5. Здатність до психологічної близькості з іншою людиною. У це поняття включені такі особистісні якості, як доброзичливість до людей, емпатія, вміння слухати, потреба в духовній близькості з іншими людьми.

У дослідженні взяли участь студенти 1 курсу гуманітарного напрямку підготовки, зокрема філологи (n=98 осіб). Оцінкою особистісної зрілості служить алгебраїчна сума балів, набрана за всіма 33 питаннями тесту (до 99 балів). На рис. 1 зображено графік загальної оцінки особистісної зрілості першокурсників. Слід констатувати, що задовільний рівень особистісної зрілості (25–49 балів) мають більшість першокурсників, високий та низький рівень мають приблизно 10% студентів.

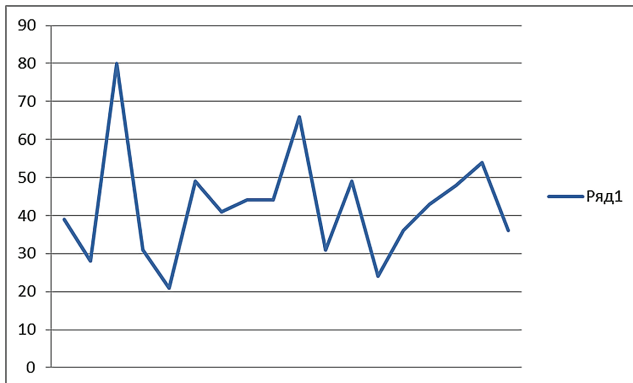

Рис. 1. Загальна оцінка особистісної зрілості студентів

На рис. 2 подано кількісний аналіз розвитку особистісної зрілості першокурсників за шкалами модифікованої авторської методики, де шкала 1 – мотивація досягнень, 2 – ставлення до свого «Я» («Я»-концепція), 3 – почуття громадянського обов'язку, 4 – життєва установка, 5 – здатність до психологічної близькості з іншою людиною, 6 – загальна оцінка особистісної зрілості. Ряд 2 – середня оцінка за шкалами методики.

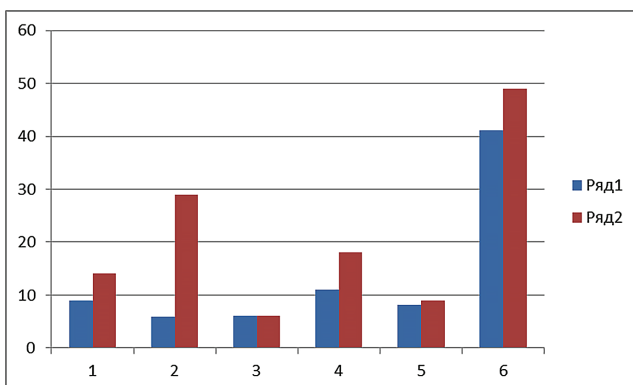

Рис. 2. Розвиток особистісної зрілості першокурсників за шкалами методики авторської методики

Як видно з вищезначеної діаграми, хоча загальна оцінка особистісної зрілості студентів сягає середнього рівня, розвиток окремих сторін цього феномену є низьким. Так, шкала, що оцінює «Я»-концепцію, а це такі важливі характеристики особистості як впевненість в собі, задоволеність своїми здібностями, характером, своєю компетентністю має найнижчі бали. Це також підтвердила нестійка «занизька» життєва установка студентів (шкала 4).

Порадувала середня (чітка) позиція громадського обов'язку студентів, яка на наш погляд, складається завдяки «грінченківській» позиції нашого університету. Комунікативна компетентність, здатність до психологічної близькості з іншою людиною, що є основою самореалізації в професії типу «людина – людина» також має стійку (середню) оцінку в студентів-першокурсників.

Щодо становлення «Я», зокрема низької оцінки в першокурсників, нагадаємо, що це безперервний розвиток процесів, які мають свій початок ще в дитинстві. Це зміна цілей на основі ціннісних уявлень; потреба в самостійності; підвищення вимог до самого себе; поглиблення самооцінки, прийняття на себе відповідальності з урахуванням загальних цінностей. Зрештою, це заміна гедоністичних мотивів досить віддаленими цілями, які спрямовані на досягнення у майбутньому певного соціального статусу, професійної реалізації. Слід зазначити, що у процесі набуття життєвого досвіду юнаками, їх «теорія» осмислення самого себе стає конкретнішою і реалістичнішою, тому у першокурсників життєві установки можуть бути ще нестійкими.

Висновки. Особистісна зрілість є виявом особистісного потенціалу і критерієм особистісного зростання людини. Головним феноменом особистісної зрілості є феномен самореалізації. Актуальною є проблема виокремлення параметрів особистісної зрілості, діагностування та своєчасної психокорекції.

Оскільки все вище означене доказово обґрунтовує динамічність особистісної зрілості, то активізація становлення особистісної зрілості студентів можлива за умов організації цілеспрямованої пізнавальної роботи, в якій поєднуються індивідуальні, групові та колективні форми роботи, спрямовані за змістом на усвідомлення та розвиток відповідальності, самостійності, самоконтролю, емоційної зрілості, цілепокладання та професійної самореалізації.

Перспективою нашої роботи ми бачимо дослідження даного феномену у студентів старших та випускних курсів, порівняльний аналіз та виявлення особливостей процесу становлення зрілої особистості.

Література

- Вінник Н. Д. До проблеми особистісної зрілості старшокласника. *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 17 березня 2015 р.* Київ: ІОД, 2015. С. 3–10.
- Гильбух Ю. З. Тест-опросник личностной зрелости. Киев: НПЦ, 1994. 24 с.
- Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологический словарь-справочник. Минск: Харвест, 2001. 576 с.
- Овсянецка Л. П. До питання про психологічні критерії зрілої особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2001. Т. 1. Ч. 2. С. 105–110.
- Сергеєнкова О. П. Вибір стратегії розвитку професійної індивідуальності: Психодіагностика у професії: Навчальний посібник. Київ: Науковий світ, 2004. 86 с.
- Столярчук О. А. Професійна самооцінка майбутнього фахівця: теорія і практика: навчально-методичний посібник. Київ: Науковий світ, 2010. 103 с.
- Штепа О. С. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 210 с.
- Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 3. Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2000. 931 s.

References

- Vinnyk, N. D. (2015). Do problemy osobystisnoyi zrilosti starshoklasnyka [To the problem of the personal maturity of senior pupils]. *Materialy III Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, Kyiv, 17 bereznya 2015 r.* Kyiv, Ukraine: IOD, 3–10 (ukr).
- Gilbuh, Ju. Z. (1994). *Test-oprosnik lichnostnoj zrelosti [Test-questionnaire of personal maturity]*. Kyiv, Ukraine: NPC (rus).
- Djachenko, M. I., Kandybovich, L. A. (2001). *Psihologicheskij slovar-spravochnik [Psychological dictionary-reference]*. Minsk, Belarus: Harvest (rus).
- Ovsyanetska, L. P. (2001). Do pytannya pro psykhologichni kryteriyi zriloyi osobystosti. [On the question of the psychological criteria of a mature person]. *Aktualni problemy psykhologiyi*. Vol. 1, p. 2, 105–110.
- Serhyeyenkova, O. P. (2004). *Vybir stratehiyi rozvytku profesiinoyi indyvidualnosti: Psykhodiahnostyka u profesiyi: Navchalnyj posibnyk [The choice of strategy for the development of professional individuality: Psychodiagnostics in the profession: A manual]*. Kyiv, Ukraine: Naukovyj svit (ukr).
- Stolyarchuk, O. A. (2010). *Profesijna samootsinka majbutnoho fakhivtsya: teoriya i praktyka: navchalno-metodychnyj posibnyk [Professional self-esteem of a future specialist: theory and practice: a teaching manual]*. Kyiv, Ukraine: Naukovyj svit (ukr).
- Shtepa, O. S. (2008). *Osobystisna zrilist: Model. Opytuvalnyk. Treninh: monohrafiya. [Personal maturity: Model. Questionnaire Training: monograph]*. Lviv, Ukraine: LNU imeni Ivana Franka (ukr).
- Psychologia. Podręcznik akademicki. (2000). Tom 3. Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej. Gdańsk, Poland: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne (pl).

ИССЛЕДОВАНИЕ ЛИЧНОСТНОЙ ЗРЕЛОСТИ СТУДЕНТОВ КАК УСЛОВИЯ ИХ УСПЕШНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ

Винник Наталия, кандидат психологических наук, старший научный сотрудник, старший преподаватель кафедры общей, возрастной и педагогической психологии Института человека, Киевский университет имени Бориса Гринченко, бул. И. Шамо, 18/2, 04053 Киев, Украина, n.vinnyk@kubg.edu.ua

В статье дан теоретический анализ феномена «личностная зрелость». Представлена методика диагностирования и эмпирические результаты исследования. Эмпирическое исследование проводилось авторской методикой Н. Винник. Для этого был модифицирован и апробирован опросник личностной зрелости Ю. Гильбуха. Методика состоит с пяти шкал: мотивация достижений, отношений к своему «Я» («Я»-концепция), чувство гражданского долга, жизненная установка, способность к психологической близости с другим человеком. Констатируется, хотя большинство студентов имеют удовлетворительный уровень личностной зрелости, количественный анализ по отдельным шкалам выявил значительные недостатки. Отмечено, что личностная зрелость студентов взаимосвязана с их профессиональной самореализацией.

Ключевые слова: личностная зрелость; профессиональная самореализация; самоопределение; самопознание; самопонимание.

THE RESEARCH OF STUDENTS' PERSONAL MATURITY AS A CONDITION OF SUCCESSFUL PROFESSIONAL SELF-REALIZATION

Vinnyk Nataliia, PhD (Psychology), Senior Researcher, Senior Lecturer of General, Age and Pedagogical Psychology Chair, Institute of Human Sciences, Kyiv Borys Grinchenko University, 18/2 I. Shamo Blvd., Kyiv, Ukraine, n.vinnyk@kubg.edu.ua

The article provides a theoretical analysis of the phenomenon of «personal maturity». Personal maturity is defined as a dynamic process of learning new values, making responsible choices, unconditional acceptance of other people, objective awareness of the normative-values image of oneself, the ability to reflect personal qualities, one's own actions, and the ability for moral self-control of interactions.

There are presented a diagnostic method and empirical results of the study. The empirical research was being conducted with authored method of N. Vinnyk. For that the Y. Gilbuh personal maturity questionnaire has been modified and tested. The method consists of five scales: achievement motivation, attitudes towards one's «I» (the «I» – concept), sense of civic duty, life attitude, the ability for psychological proximity with another person. It was stated that although most students have satisfactory level of personal maturity, quantitative analysis of separate scales has revealed significant shortcomings. So the scale that assesses the «I»-concept, which presents such important characteristics of a person as self-confidence, satisfaction with their own abilities, personality, and their competence have the lowest scores. This was also confirmed by the unstable «too low» life attitude of students.

It was noted that the students' personal maturity is interrelated with their professional self-realization. Activation of formation of the personal maturity of students is possible in conditions of organization of purposeful cognitive activity, in which individual, group and collective forms of work are combined, aimed at the content of awareness and development of responsibility, independence, self-control, emotional maturity, goal-setting and professional self-realization.

Key words: personal maturity; professional self-realization; self-knowledge; self-understanding; self-determination.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2017
Прийнято до друку 27.09.2018